
Fasih'in Yayınlanmamış Türkçe Şiirleri Gazeller

Ahmet İÇLİ *

Özet

Asıl adı Ahmed olan Fasîh Dede'nin Türkçe, Farsça ve Arapça şiirleri vardır. Sebk-i Hindî üslubunun 17. Yüzyıldaki önemli temsilcilerinden olan Fasîh Ahmed'in mesnevileri ile inşâ örnekleri arasında sayılan iki önemli eseri de bulunmaktadır. Hattat olan şairin, farklı şairlere ait divanları, gazelleri, kasideleri ve mesnevileri farklı zamanlarda istinsah ettiği de bilinmektedir. Bu metinlerin bazıları kendi hattıyla tertip ettiği mecmualarındadır. Bu mecmualarda Fasîh'in kendi şiirlerinin yanı sıra Fars ve Türk şairlere ait şiirler de bulunur. Ayrıca şairlerin birbirlerine yazdıkları nazireler de bu mecmualarda yer alır.

Ahmed Dede'nin yayınlanmış Türkçe Divanı, manzum mensur karışık Gül ü Mül'ü ve Behişt-âbâd mesnevisinde bulunmayan Türkçe şiirleri de vardır. Mecmualarında görülen bu şiirlerden bir kısmı ise naziredir.

Bu makale, dönemin önemli şairleri arasında yer alan usta kalemin iki mecmuada geçen ve bugüne kadar yayınlanmamış Türkçe gazellerinin yayınıdır.

Anahtar Kelimeler: Fasîh, Divan, Mecmua, Yayınlanmamış Türkçe Şiirler

---

* Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ahmeticli@ardahan.edu.tr

Fasih's Unpublished Turkish Poems

- GHAZALS -

Abstract

Fasih Dede, whose principal name is Ahmed, wrote poems in Turkish, Persian and Arabic. Fasih Ahmed, who is one of the most representative of Sebk-i Hindi style in 17th Century, has got two important works among the examples of masnavi and build. The calligrapher poet is also known for copying diwans, ghazals, qasidas, masnavis from different poets in different times. Some of these texts are also available in his own caligraphed corpuses. In these corpuses, Persian, Turkish and Fasih's parallel poems are also occur.

Ahmet Dede has also a published Turkish Diwan and some Turkish poems that were not included in his poetic and prosaic work Gül ü Mül and Behişt-âbâd masnavi.

This work focuses on the unpublished Turkish poems/ghazals of this important and master poet's that are available in his corpuses.

Keyword: Fasîh, Diwan, Corpus, Unpublished Turkish poems

Giriş

Fasîh Ahmed Dede 17. Yüzyıl şairleri arasında önemli bir yere sahiptir. Fasîh'in Türkçe ve Farsça divanlarının yanı sıra manzum ve mensur birçok eseri bulunmaktadır. Bunlardan Türkçe ve Farsça Divanı, Gül ü Mül'ü, Ruz u Şeb'i, Tenbâkû-nâme'si ve Behişt-âbâd'ı üzerinde çalışmalar vardır.¹

Hattat ve ressam olan şairin manzum ve mensur eserlerinde divan edebiyatının tüm güzellikleri ve özellikleri görülebilir. Sebk-i Hindî üslubu ile şiirler yazıp eserler veren Ahmed Fasîh'in bu üsluptaki başarısında, ressamlığı ve hattatlığı önemli bir yere sahiptir.

Fasîh, kendi döneminde veya öncesinde, üstad kabul ettiği Türk, Arap ve Fars ediplerin bazılarının eserlerini de istinsah etmiştir. Birçok şaire nazire de yazan Ahmed Fasîh, kendi divanlarını ve diğer birçok eserini de kendi hattıyla yazmıştır. Bunlar külliyyat olarak görüldüğü gibi mecmualarında da görülebilmektedir. Fasîh'in hatt-ı destiyle kaleme aldığı Farsça Divanı, Tenbâkû-nâmesî, Gül ü Mül'ü de bu mecmualarda bulunur.

Ahmed Fasîh'e ait birçok mecmua söz konusudur. Bunlar, tezkirelerin verdiği bilgilere göre en az üç adettir. Fasîh'in kendi eliyle yazdığı üç mecmuasının kendisinde olduğunu bildiren Sâlim, tezkiresindeki Fasîh'e ait alıntı kullanımları, (manzum parçaları) bu mecmualardan aldığını ısrarla belirtmektedir.²

Ahmed Fasîh'in şiir mecmualarını, Müstakimzâde de tanıtır. Müstakimzâde "ḥaṭṭ-ı laṭîfiyle nice mecmûaları"³ ifadesiyle onun birden fazla kendi el yazısıyla yazdığı mecmualarından bahsetmektedir.

Fasîh tarafından yazılan bu mecmualarda birçok mesnevi, mektup, çeşitli konularda yazılmış makaleler, bazı şiirlere (kasidelere, gazellere) yapılan şerhler de vardır. Ahmed'in Fars ve Türk şairlerine yazdığı nazire gazeller de bu mecmualarda görülmektedir. Ayrıca Fasîh'in divanını tertip etmesinden sonra da kaleme aldığı Türkçe ve Farsça birçok şiir bu mecmualarında görülür. Özellikle Sebk-i Hindî üslubunu benimsemiş Fars ve Türk şairlerden alıntı şiirlerin zenginliği açısından bu mecmualar önemlidir. Bu durum kendisi de Sebk-i Hindî üslubuna uygun eserler veren Fasîh'in sanat ve edebiyat görüşlerini de yansıtır. Çünkü mecmualar, "şairin

1- Bu eserlere kaynakçada yer verilmiştir.

2- Sâlim Efendi, Tezkiretü's-Şuara, (Haz.: Adnan İnce), AKMB Yay., Ankara 2005, s 551

3- Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin *Tuhfe-i Hattâtîn* (Nşr.: İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1928, s. 644

şiiir meşkinde takip ettiğı yolu ve beğendiğı ustalara ait ipuçlarını verir. Aynı zamanda şairin yolundan gitmiş ve edebî kişiliğini oluştururken kendisinden yararlanmış isimlere ait malzemeler de sunar” (Aydemir 2007: 135)

Fasîh'in Türkçe mürettep divanı üzerinde geniş bir akademik çalışma söz konusudur. Çıpan tarafından hazırlanıp basılan bu eser, Fasîh'in hatt-ı destiyle yazdığı nüshalardan hareketle yapılmış kıymetli bir incelemedir.⁴

Çalışmamız, Çıpan tarafından yapılmış bu değerli çalışmada bulunmayan Fasîh'e ait Türkçe şiirlerin (gazellerin) çevriyazı olarak yayınıdır. Kendi divanını en erken H. 1070⁵, en geç de 1091'de⁶ yeniden yazıya aktaran Fasîh, daha sonra da çeşitli mecmualarında yeni Farsça ve Türkçe şiirler yazmıştır. Bunlar arasında nazireler de bulunmaktadır.

Tarafımızdan tespit edilen yayınlanmamış Türkçe gazeller, Fasîh'e ait, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinde Nafiz Paşa Koleksiyonunda 1514'e kayıtlı mecmuada geçen şiirlerdir. Bir gazel de Fasîh'e ait olduğu belirtilen Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma Eser Koleksiyonu Agâh Sırrı Levend Yazmaları arasında bulunan mecmuada geçmektedir.

1.Gazelleri İçeren Mecmualar

a. Nafiz Paşa 1514

Fasîh'in hattı ile olan bu mecmua, farklı müelliflere ait müstakil eserler de barındırmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise Nedîm-i Kadîm'in divançesidir. Bunun yanı sıra özellikle Neşâtî Dede, İzzetî, Sabrî, Sâbir, Fehîm gibi şairlerin birçok gazel ve kasideleri de bulunmaktadır. Mecmua, Fasîh'in inşâ örneklerini ve farklı dillerdeki şiirlerini de havidir.

Mecmuanın dış kapaktan sonra gelen ilk yaprağın arka yüzünde bir içindekiler sayfası vardır. Bu sayfada geçen bilgilere bakıldığında mecmuanın tamamı Fasîh'in el yazısıdır.

4- Mustafa Çıpan, Fasîh Divanı, İnceleme-Tenkidli Metin, MEB. Yay., İstanbul 2003; Mustafa Çıpan, Fasîh Ahmed Dede Hayatı, Edebi Kişiliğı, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya 1991,

5- Bkz. Çıpan 2003, s. 191,

6- Bkz. Çıpan 2003 s. 193, Çıpan bu nüshanın hatt-ı dest olduğu konusunda kısa bilgiler vermektedir. Bu yazmada bulunan Gül ü Mül'ün Fasîh tarafından yazıldığı istinsah kaydında belirtilmiştir. Çıpan da bu bilgiyi vermektedir. Fakat ona göre Gül ü Mül'den bir ay sonra başka birisi tarafından H. 1091/M. 1680'de yazılmıştır. Fakat bizim görüşümüz, İstinsah kaydında geçen “Emirü'l-Kelâm”ın Fasîh'in kendisi olduğudur. Geniş bilgi için bkz. Ahmet İçli, Fasîh-i Mevlevî Gül ü Mül, Karadeniz Dergi Yayınları, Ankara 2014, s. 6

İçindekiler tablosunda geçen bilgilendirmelere göre, 56. yaprakta mecmuanın muharririne ait Türkçe şiirler bulunduğu belirtilmektedir:

“Eş‘âr-ı Türkiyye Li-Muharriri’l-Mecmû‘a Dervîş Faşîh 56”

Mecmuada, yaprak 282 ve sonrasında geçen kısımların Fasîh’in hattı olmadığı vurgulanmıştır. Şöyle ki; “Eş‘âr-ı Türkiyye vü Arabiyye be-ḥaṭṭ-ı ḡayr-ı Faşîh 282”

Sayfa 134’te gelen metin için, içindekiler sayfasında bulunan “Maḳāle vü mekâtib ez-münşe‘ât-ı Faşîh” bilgisine istinaden yazmanın 134’ten sonraki yaprakların Fasîh’e ait olduğu sanılmıştır. Oysaki içindekiler sayfasında belirtilen durum Fasîh’in özüne/şahsına ait olan makale ve mektuplardır. Diğerleri yine Fasîh tarafından yazılmıştır. Bahsi geçen sayfada (134) ilk olarak müellifin “Tenbâkû-nâme” isimli eseri bulunmaktadır.

İçindekiler sayfasında Gül ü Mül’ün içinde geçtiği yapraklar için ise “Maḳāle-i zîbâ ez-münşe‘ât-ı muḥarrir-i mecmua, Faşîh” bilgilendirmesi bulunur. Görüldüğü gibi Gül ü Mül için “zîbâ münşeât” değerlendirmesi ve mecmuanın muharririne ait olduğu bilgisi söz konusudur. Dikkat edilmesi gereken husus ise, söz konusu yazmanın muharririnin Fasîh olduğudur.

Yaprak 147b’de Türkçe şiirlerden birisi için geçen “Li-muḥarriri’l-ḥaḳîr Dervîş Faşîh” bilgisi de önemlidir.⁷

Tahirü’l-Mevlevî, Abdalbaki Efendî’ye ait yayınladığı “Manzûme-i Mirâc”⁸ isimli eserin önsözünde bu miraciyeinin içinde bulunduğu Fasîh’in hatt-ı desti olan bu mecmuaya atfen şu bilgileri vermektedir:

“Ketebe-i nefîse meyanında Faşîh Dede merḥûmun bir mecmû‘ası vardır ki ḥaṭṭının letâfet ve nefâseti ve muhteviyâtının hüsn-i intihâbıyla ḥaḳîqaten âşâr-ı nâdiredendür”⁹

Bu mecmuada geçen Gül ü Mül’ün istinsâh kaydındaki “nüvişte şod 97”¹⁰ bilgisinden de anlaşılacağı üzere Mecmua en geç, H. 1097 yılında Fasîh tarafından Galata melevihanesindeki hücresinde yazılmıştır. H. 1097 yılı ise M. 1685/1686 yılları-

7- “Sana” redifli gazel için bkz. Çıpan 2003, s. 262

8- Fasîh’in hattıyla yazılan bu manzume, mecmuada 41b-56a yaprakları arasındadır.

9- Bkz. Tahirü’l-Mevlevî Mukaddimesi, Sırrı Abdalbaki Dede, *Manzume-i Mirac, Nşr. Tahirü’l-Mevlevî, İstanbul 1317*, s. 3

10- Bkz. Mecmua yk. 279b

na tekabül eder.¹¹ Ayrıca mecmuada, Sâbir Parsâ'dan¹² ve İzzetî'den¹³ “merhum” olarak bahsetmesi mecmuadaki birçok şiirin Sâbir'den ve İzzetî'den sonra kaleme alındığına delâlet eder. Sâbir Efendi'nin H. 1090/M. 1679-1680'de¹⁴, İzzetî'nin de H. 1092'de¹⁵ vefat etmiş olması söz konusu mecmuadaki yayınlanmamış Türkçe şiirlerin en geç H.1092'den sonra yazıldığına işaret eder. Bu durumda Fasîh'in bu mecmuaya divanlarını tertip ettikten sonra da yeni şiirlerini eklediği çok açık ve kesin bir yargıdır.¹⁶

İçinde 24 yeni gazel barındıran bu iki mecmuanın en önemli faydalarından birisi de Fasîh'in yayınlanmış divanında bulunmayan gazellere ulaşmada yardımcı olmalarıdır. “Bu açıdan tenkitli metin neşirlerinde mecmuaların metne önemli ölçüde katkısı vardır”¹⁷

b. Özege ASL 555

Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma Eser Kütüphanesi Ağâh Sırrı Levend Yazmaları 555'e kayıtlı mecmua, Fasîh'in el yazısı ile yazdığı önemli bir kaynaktır. Levend'in gördüğü, incelediği ve hakkında geniş değerlendirmelerde bulunduğu bu mecmuada başta iki, sonda da bir yaprak boş bırakılmıştır. Mecmuanın hiçbir yerinde yaprak veya sayfa numaralarını belirten bir işaretleme yoktur. Mecmua Levend'in belirttiği gibi, tam anlamıyla bir hazinedir.¹⁸

Fasîh'in Farsça Divanının bir nüshası da bu mecmuanın 15b-27b yaprakları arasındadır. Müellife ait birçok Farsça ve Türkçe şiirin yanı sıra divanında geçmeyen kıta, rubai ve gazeller de bu mecmuada görülür.

Mecmuanın kapaktan sonra gelen ilk yaprağında “Mecmu'a Be-ḥaṭṭ-ı Fasîh Dede ve ğayrihim” ibaresi geçmektedir. Mecmuada üç farklı yazı kullanılmıştır.

11- Mecmua hakkında geniş bilgi için bkz. İçli 2014, s. 259-261

12- Bkz. Mecmua yk. 184b

13- Bkz. Mecmua yk. 153b

14- Bkz. Kazım Yoldaş, Sâbir Parsâ Divanı, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s. XIII

15- Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, C.2, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333, s. 480

16- Divan nüshalarında olmayan şiirlerin mecmualarda bulunmasının birçok sebebi vardır. “Şair, divanını tertip ettikten sonra şiir yazmış, yazdığı bu şiir tertip ettiği divan nüshasına girmemiş olabilir. Ömrü vefa etmediği ya da başka sebeplerle tekrar tertibe girişemediği için bu şiir dışarıda kalmıştır.” Yaşar Aydemir (*Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler*, Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/3 Summer 2007, s. 132

17- Yaşar Aydemir, agm, s. 135

18- Ağah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, TTK Yay., Ankara 1998, s. 175

Bunlardan ikisi şikeste/hurde taliktir. Diğer de tamamen farklı bir talik hat iledir.¹⁹

Metin Teşkili

Okunan gazeller, sadece bahse konu iki mecmuada geçen şiirlerdir. Mustafa Çıpan tarafından hazırlanan divanda olmadığı tespit edilen gazeller bu çalışmaya alınmıştır. Bununla birlikte mecmualarda olup divanda da geçen birçok gazel de vardır.

Çalışmamızda Klâsik Türk edebiyatı metinlerinin okunmasında ilim çevrelerinde kabul gören transkripsiyon (çevriyazı) alfabesi esas alınmıştır.

Gazeller, mecmualarda geçtiği yaprak numarasına göre sırayla verilmiştir. Gazellerin yazıldığı aruz kalıpları, matla beytinin üstüne yazılmıştır.

Her gazele tarafımızdan bir sıra numarası verilmiştir. Ardından gelen [ ] köşeli parantezde geçen bilgilendirme ise, gazelin mecmuada geçtiği yaprak/sayfayı belirtmektedir. Yaprak için kısaltma olarak “yk.” kullanılmıştır. Yaprak numarasından sonra gelen “a” yaprağın ön yani tek sayı ile gelen sayfasını “b” ise yaprağın arka yüzünü belirtmektedir.

Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesi, ASL 555 numaralı mecmua için Ö, Süleymaniye Nafiz Paşa 1514 numaralı mecmua için ise N, kısaltmaları kullanılmıştır.

Gazellerde açıklama gerektiren bir durum söz konusu ise bu durum dipnot verilerek açıklanmıştır.

Makalenin sonunda ek olarak mecmualardan iki sayfa verilmiştir.

19- Mecmuadaki talik iki hat birbirinden farklıdır. Fasîh’in kendi hattı ile yazdığı yerler çok açık ve net bir şekilde bellidir ve kendi eserleri için herhangi bir tanımlama kullanmamıştır. Farsça divançesi kendi hattı iledir. Fakat hemen divançe yanında (der-kenarda) bulunan bir başka talik hat bulunur. Mecmua bu iki hat ile tamamlanmıştır. Büyük bir ihtimalle Fasîh’in vefatından sonra ona yakın olan birisi veya mevlevihanedeki bir şahsiyet bu defteri kullanmıştır. Birçok şiire ve sayfaya zeyiller yapmıştır. Mecmuanın farklı yerlerinde gelen Fasîh’e ait terkeb-bend ve diğer şiirlerde de aynı durum söz konusudur. Mecmuanın Fasîh’e ait olmadığı düşünüldüğünde ise, bunun söz konusu gazelin ona aidiyetine hâlel getirmes. Yukarıda da değinildiği bu mecmuada bugüne kadar yayımlanmamış müstakil bir gazel bulunmaktadır.

GAZELLER

1 [N. yk. 56b]

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün
Yeter üftâde-i pâ-yı sebûdur dest-i ragbet vir
Meded peymâneye ey sâkî ta' zîm eyle hürmet vir

Beni şâd-âb-ı lutf it bezm-i germ-â-germ-i cânânda
Hulûs-ı aşkuma ey dide gel dilden şehâdet vir

Yeterdür ser-girân-ı sıklet-i bālîn ü pisterdür
O nâzûk-ıtab' a yâ Rab şîhhat ihsân it selâmet vir

Yeter şehrilük ey meh âşnâlık vahtidür lutf it
Teğâfûl-kârî-i mâ-beyn-i Hüsn ü Aşka gâyet vir

Yeter efsâne-i pervâne vü bülbül berây-ı şevk
Faşîh-i zâre sûz-ı Mahrile yâ Rab Muhabbet vir

2 [N. yk. 56b]

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün
O dil kim gülşen-i aşkuñda reng ü rüyâ bağlanmış
Anuñ def' i nesîm-i şubhla bir bûya bağlanmış

Perîşân kâkülîn ruhsârî üzre seyr idenler dir
Bu bir şekl-i heyûlânî ki levh-i cûya bağlanmış

Hırâm-ı şîve-i reftâr ile müyîn-miyânın gör
Hemân bir târ-ı bârîk-i füsûndur suya bağlanmış

Aceb mi hançer-âsâ sîrâb-ı cân u ser olsa
Mücerred dil ki bir âşîk-küş-i bed-hûya bağlanmış

Faşîh âb-ı sirîşk-i çeşm-i âşîkdan ayândur kim
Nice naqş-ı niyâz u nâz ol gül-rûya bağlanmış

3 [N. yk. 57a]

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün
 Şabā i' lāma hāl-i zārımı yāre zamān yok mı
 Dem-i ruḥṣat bulunmaz şekveye cāy-ı emān yok mı

Hevāya virme var şabrımı itme beni pā-māl
 Nigāh-ı iltifātuñda zemīn u āsmān yok mı

Alışdırmış dil-i ağıyarı zülf-i fitne-kār ile
 Meded teskīn ider ol kāfiri bir müslümān yok mı

Gelürmüş meclis-i cānāne tarḥ-ı ülfet eylermiş
 Raķibi def' ider āşıķda hīç yārā-yı cān yok mı

Faşıhā vaşlını zāhir bu kim senden dırığ itmez
 O genc-i ḥüsni āğūşa meger cāy-ı nihān yok mı

4 [N. yk. 57a]

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün
 Vişālūñdür ezelden ḥ'āhiş-i dil
 Cemāluñ seyridür āsāyiş-i dil

Degül şermende dāmān u kenārum
 Ne cūd-ı çeşm ü ne baḥşāyiş-i dil

Beni bī-hūş u aql itmekde her dem
 Bu idrāk-i çeş(i)m bu dāniş-i dil

Alınmaz ceyb-i fikre zevķ-i vaşlı
 Bulınmaz ḥüsne güncāyiş-i dil

Ser-i ḥāk-ı refi' -i kūy-ı pister
 Faşıhā āstān-ı bāliş-i dil

5 [N. yk. 57b]

Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün
Kalur mı râhuña aşkuñda cism ü cânla dil
Bahâ-yı vuşlatuñı söyleşür cihânla dil

Degüldür aşkda Kaysile Kûh-kenden dün
Añılmadı o kadar var hemân zamânla dil

Ṭuyıldı ğamzen ile hem-zebân-ı râz idügi
Ṭutıldı rişte-i âh-ı ğam-ı nihânla dil

Ne tâb-ı şekve-i derd-i derûnı ızhâra
İder hikâyetüñi başka bir lisânla dil

Şikâr-ı kâma Faşîh olmadukça nâm u nişân
Ṭotalum oynar imiş tîr ile kemânla dil

6 [N. yk. 57b]

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün
Hâlîme bakmaz o çeşm-i siyeh-i mestâne
Dinlemez şekve-i bî-dâdı şeh-i mestâne

Naqd-i cânlar olur ol ğamze-i fettâna telef
İtme işrâb-ı me'âl-ı nigeş-i mestâne

Süş u şüy olur imiş çekme ğam ey şûfî sen
Derd-i ser ile sehergeh güneh-i mestâne

Olmaya hem-pây-ı hîred aşk kemîngâhında
Uğrama eyle hâzer şâh-reh-i mestâne

Eşer-i luṭf-ı nâzar şalmada eṭrâfa Faşîh
Gör ne fettân olur ol kec-küleş-i mestâne

7 [N. yk. 58a]

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün
Bulurın luṭf-ı vefā va' de-i cānānumdan
Alurın bār-ı emel naḥl-ı gülistānumdan

Seni aḡyār ile tā ki göreyin iki gözüm
Geçerin māh-ı muḥabbetde dil ü cānumdan

Rāz-ı aşkile derūnumda yok ülfet ammā
Gelür ābile ḥaber āteş-i pinhānumdan

Her biri düşmene bir ef' ī-yi cān-kāh yeter
Çekilen dūd-ı siyeh çāk-ı girībānumdan

Ḥār u ḥāşāk-ı ta' alluḡ ne belādur ki Faşîḡ
Dāmenüm ḡurtaramam eşk-i firāvānumdan

8 [N. yk. 58a]

Mef' ūlū Mefā' ilū Mefā' ilū Fe' ūlūn
Bir ḡāhiş-i dil dil-ber-i kem-yāb mı ḡaldı
Bir ' aşık-ı pīrāne-heves şābb mı ḡaldı

Dil eyleyemez āha görince seni te'ḡīr
Göstermedüḡüm resmle ādāb mı ḡaldı

Seyr eyle ḡabāb-ı yem-i seyl-āb-ı sirişküḡ
Çeşmümde bu giryānluḡıla ḡ'āb mı ḡaldı

Maḡşūd nedür cūr' a-feşānī-i telefden
Beyhūde yire sāḡi mey-i nāb mı ḡaldı

Lerzende-teb-i ḡasretüñ olmış nice demler
Āh eylemeden dilde meḡer tāb mı ḡaldı

Gevherlerini itdi şitā penbede pinhān
Nā-beste yaḡ-ı berf Faşîḡ āb mı ḡaldı

9 [N. yk. 60a]

Mef' ülü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün
İtdüm su 'āl mühlet-i vaşlın hesābda
Eyyām-ı beynenā didi olma cevābda

Gāhī fütāde-rāh-ı ğam-ı aşkı yokluyor
Pîr-i muġānı bir eli gördüm şevābda

Müstāġnî-i dü- 'ālem-i cān u dil eyledi
Genc-i muḥabbetüñ bu derün-ı ḥarābda

Mey-ḥāneye ne mümkin idi bir ḳadem ḥırām
Olmasa idi neşve-i aşkuñ şarābda

Ḥün-āb-ı çeşm ü sūz-ı dili neylesün Faşîḥ
Bir desti cām-ı bādede biri kebābda

10 [N. yk.60a]

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün
Ġam-ı aşkuñda çekmekde nice renc ü ta' ab
Dil hevāda ṭaleb itmekde vişāluñ ne aceb

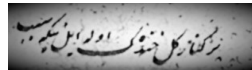
Göz ḳulaġ olmadadır yollara ey bād-ı şabā
Muntazır yāra çemen gülleri nergisleri hep

Büy-ı luṭf-ı suḥanuñ ben nice demler bulamam
Pür-kenār-ı gül-i ḥandeñ ola ... .. sebeb²⁰

Ḥār-ı ser-tîz-i melāmet ile ben rence-ḳadem
Ṭotalum dūr u yaḳın ola ser-i rāh-ı ṭaleb

Yetişülmez ḥaṭ-ı ṭa' lîḳ ile va' d-ı vaşlı
Ṭurma geçmekde Faşîḥ ömr ise her rüz ile şeb

20- Okunamadı. Dize olduğu gibi verildi. ı (Ahmet İçli)

11 [N. yk.148a-148b]

Meʿ ūlū Mefāʿ ilū Mefāʿ ilū Feʿ ūlūn

Kūyuñ dolana düşmen-i nādāna ne taḳrīb

Ṭavf-ı ḫareme saʿ y ide ruhbāna ne taḳrīb

Hem-ḫaṣṣa-i kuḫl-ı Sifeḫān eylemen ey dil

Ḥāk-i rehi bu dīde-i giryāna ne taḳrīb

Ālūdegi-i ḫār u ḡubār olduḡı ṭursun

Eşk-i terime dinmedi dāmāna ne taḳrīb

Ḳaysa nice mecnūn-melāmet dimez ādem

Leylāyı koyup azm-i beyābāna ne taḳrīb

Çoḡdur felegün vażʿ -ı girān-cevri Faṣīḫā

Bāzārda Yūsuf gele²¹ mīzāna ne taḳrīb²²

21- “Gele”; “gire” Metinde, Her iki şekilde de vardır. Anlam aynıdır. İkisinden birisi tercih edilmiştir.

22- 148a-148b’de bulunan bu gazelin aynı kafiye ve vezinde Rüşdî’ye ait bir gazele nazire olduğu söy-
lenebilir. Gazel, Edirneli Ahmed Rüşdî ve Sahhaf Ahmed Rüşdî olarak hazırlanan iki farklı isimde
fakat aynı divan olan metinlerde de geçmemektedir. Bu durumda bu Rüşdî’nin bunlardan başka
birisi olduğu kanaatine varılabilir. Her iki çalışmada gazel sayısı farklılık göstermektedir. Bu gazel,
bahse konu Rüşdî’nin divanında yer almayan bir gazeli de olabilir. Fasîh ile çağdaş ve mevleviha-
nenin müdavimlerinden olan Rüşdî’nin eserlerinin Fasîh tarafından birinci elden görülmüş olması
muhtemeldir. Mecmuada Rüşdî mahlaslı birkaç şiir daha vardır. Bunlardan bir tanesi de bu gazel-
den sonra gelen “Nāfe-i çin ü hōten turraña olmaz hem-bū/Sünbül-i cennet eger olsa gedā-yı āhū”
matlalı yedi beyitlik bir gazeldir. Fasîh’in buna da bir naziresi vardır. Çıpan’ın hazırladığı Divan’da
da bulunan bu nazire için, Rüşdî’ye nazire olduğu yazılmamıştır. Bkz. Çıpan 2003, s. 367. Gazel için
ayrıca bkz. Hatice Ekici, Sahhaf Rüşdî ve Divanının Tenkitli Metni, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,
Balıkesir 2006, s. 219; Ayrıca bkz. Melike Tunadurur, Edirneli Ahmed Rüşdî Divanı, Trakya Üniver-
sitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2012, s. 115.

12 [N. yk. 148b]

Mef'ûlü Fâ' ilâtü Mefâ' ilü Fâ' ilün
Sînemde zaḥm-ı aşkuñı pinhân şanur gören
Evvel nazardan çāk-ı girîbân şanur gören

Yer yer fetîl-i dâğ-ı siyeh-tâb-ı sîneyi
Bezm-i belâda şem' -i şebistân şanur gören

Çeşm-i siyâh-mestine gelmiş fûrûğ-ı mey
Müjgân-ı yârı hûn-şode-peykân şanur gören

Mir'ât-ı hoş-nümâ-yı felekde görülmemiş
Naḳş-ı cemâlini meh-i tâbân şanur gören

Taşvîr-i bî-mecâlûni naḳş itseler Faşîḥ
Seyr-i cemâl-ı mâha şitâbân şanur gören²³

13 [N. yk. 149b-150a]

Mef'ûlü Fâ' ilâtü Mefâ' ilü Fâ' ilün
Kaysuñ serinde yakmadı ğam âşyânesin
Hâr ile ülfet itdüren âteş-zebânesin

Uymuş rakîbe ta' n-ı adû virmemiş güzêr
Naḳl itdi yâr gelmemegi hep bahânesin

Tâḥrîk-i çeşm u gûşe-i ebrû ile o mâh
Çekdi çü rûy-ı fîtnede çarḥuñ kemânesin

Âh eyledükçe giryede mecbûr olup gönül
Şarf eyledi hevâya muḥabbet hîzânesin

Naḳd-i sirişkin arz iderek çekmede Faşîḥ
Dil rişte-i niyâza o dürr-i yegânesin²⁴

23- 148'de bulunan bu gazel bir öncesinde gelen aynı redifle yazılmış Nazrî'ye ait bir gazele naziredir.

24- 149b-150a: Nâbî'nin aynı redif ve vezinli bir gazeli ile yanyana bulunan bu gazel, Fasîh'in Nabiye yazmış olduğu nazireler arasında sayılabilir. Nâbî'nin gazeli için bkz. Ali Fuat Bilkan, Nabi Divanı, s. 923

14 [N. yk. 153b]

Mef' ülü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fe' ülün
Dîdârûña dil-dâde olan cenneti neyler
Dergâhuña üftâde olan rif' ati neyler

Mestâne-i peymâne-i meyhâne-i aşkuñ
Bu neş'e-i fânideki keyfiyyeti neyler

Devlet o serüñ kim konıla hâk-ı cenâbuñ
İksirdeki cevher-i mâhiyyeti neyler

İzzet o maqâmuñ añıla nâm-ı şerîfüñ
Peygüle-nişinânı der-i devleti neyler

Aşkıyla Faşîhâ ne gâzel tarh ider üstâd
Ders-i kütüb-i felsefe-i hikmeti neyler²⁵

15 [N. yk. 156b]

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün
Çekmişüzdür ' âlemüñ raḡl-ı girâna zaḡmetin
Görmüşüz bu neş'enüñ envâ' -ı derd ü miḡnetin

Ḥayfdur telvîş-i perr ü bâl-ı isti' dâd ide
Virmesün pervâneye mevlâ meges cem' iyyetin

Ḥâk-i pâyuñla berâber görmezüz bir bilmezüz
Kîmyâ mâhiyyetin kuḡl-ı cilâ ḡâşiiyyetin

Dökmeye bir laḡza-i ârâma şevk-i neş'esi
Başına çalsun felek keyfiyyet-i mey şoḡbetin

Gâh serd-i germ ider geh germ-i serd eyler Faşîḡ
Bulmaduḡ bir ḡâlde bu neş'enüñ keyfiyyetin²⁶

25- 153b: İzzetî Efendi el-merhum" olarak belirtilen H. 1092'de vefat eden Vişne-zâde İzzetî'nin aynı vezin ve redifli gazeline naziredir. Bkz. 06 Mil Yz A 4168/1, yaprak 7a

26- 156b: Mantıkî Efendi'nin gazeline naziredir.

16 [N. yk. 181a]

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün
Derd-i aşkuñla mükedderdür dil-i bî-kînemüz
Zeng-yâb-ı mihrüñ itdi rûzgâr âyinemüz

Kalmadı bûy-ı şekîbâ vü taḥammülden eşer
Table-i dükkânçe-i atṭâra döndi sînemüz

Âteş-i aşkuñla yandı sîneye dâğ-ı sükûn
Dest-i mihrüñle şehâ memhûrdur gencînemüz

Câme-i zerrîn-rengîn naḳşdur bir câhile
Dâğ-ı dildür her rûfû-yı hırḳa-i peşmînemüz

Ṭıfl-ı dil mümkün midür giryân u nâlân olmaya
Farḳ olunmaz şâm-ı şenbeden Faşîḥ âzinemüz²⁷

17 [N. yk. 181b]

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün
Dâğ-ı aşkuñ cilvegâhıdur dil-i bî-kînemüz²⁸
Mihr-i rûyuñla münevverdür bizim âyinemüz

Tâzelense keyfîmüz gördükçe ey sâķî nola
Duḡter-i rezle bulunmuş ülfet-i dîrînemüz

Biz o şâh-ı ḡam-ne-berd-i aşḳ-bâruz muṭṭaşıl
Her taraf seyl-âb-ı eşḳ-i ter revân gencînemüz

Meyl-i ṭâķ-ı ebruvânuñla şehâ âh itmegin
Cüft-i kûs-ı devlet-i aşḳ oldı gûyâ sînemüz

Bir nîgehde yüz cemâl-ı bî-mişâl eyler 'ayân
Nice ḡusn-i şûreti derc eylemiş âyinemüz

Biz ki bir dürr-i yetîm-i mekteb-i aşḳuz Faşîḥ
Ḳoymışuzdır bir ayâra şenbe vü âzinemüz

27- 181a: Gazel, Fehîm'in aynı redif ve kafiyeli gazeline naziredir. Fehîm'in gazeli için bkz. Üzgör, s. 470

28- 181b: Gazel bir önceki gibi, Fehîme nazirdir. Bkz. Üzgör, age., s. 470

18 [N. yk. 183a]

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün
Ziver itmiş zülfin o sîmîn-bere meşşâta^{lar}
Bā' iş olmışlar nice derd-i sere meşşâta^{lar}

Yağdı^{lar} yer yer çerâğ-ı lâleyi tâ şubhâ dek
Ziver-i hüsⁿ itmede verd-i tere meşşâta^{lar}

Merdüm-i çeşmüm leţâfet a^şsini göstermemiş
Hâller yazmış cemâl-ı dilbere meşşâta^{lar}

Bir nigâh-ı germ besdür âb u tâb-ı hüsⁿine
Olmasun meşğûl zîb u zîvere meşşâta^{lar}

Ol mehûñ hüsⁿ-i hudâ-dâdın bilürlerdi Faşîh
Baqsalar mir 'ât-ı mihr-i envere meşşâta^{lar}

19 [N. yk. 183a]

Mefâ' ilün Fe' ilātün Mefâ' ilün Fe' ilün
Nigâhum itse nola germ-şevk o mâhı gibi
Muğarrer afv olunur 'âşıkun günâhı gibi

Fütâde-der ü sefid üzre berg-i gül şanurın
O meh ki güşına urınur ser-külâhı gibi

İder nişân kefi verd-i kâtmerye şebîh
Ruğın ki pençe-i sîmîn ola penâhı gibi

Raķibe rûy-ı luţuf kaşd idüp o mihr-i cihân
Hilâl-i güşesini gösterür nigâhı gibi

Nigâh ider mi haţ-ı rûy-ı mehveşâne Faşîh
Gelür mi hâtırına nâme-i siyâhı gibi

20 [N. yk. 183a]

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün
Yârı ey dil ki meh-i bürc-i cemâl añlarsın
Nice ruhsârını mir'âte mişâl añlarsın

Nice gördüñ ruhuñ âyîne ile ey tûî
Râzıyuz haqqı edâ ile maqâl añlarsın

Şûfî rindân-ı mey-âşâma idersin daħli
'Âlem-i âbı hemân h'âb u hayâl añlarsın

İtme teşbîh meh-i kâsteye ruhsârın
Hamdulillâh ki gönül qadr-i kemâl añlarsın

Görme bu şî'ri şüreyyâ ile hem-pâye Faşîh
Eyle tedkîk-i nazar sen de me'âl añlarsın

21 [N. yk. 183a-183b]

Me' ulü Fâ' ilâtü Mefâ' ilü Fâ' ilün
Şubham şafâ-yı feyz-i ezeldür nazargehüm
Mihrem ziyâ-yı menba'-ı dildür güzergehüm

Eşkem ki berg-i lâle-i ruhsâradur berüm
Reşkem ki nâr-ı gayret-i dildür şerergehüm

Dâgem fetîle-süz-ı ciger sîne meskenüm
Bâgam ki reng ü bü-y-ı gül olmuş sehergehüm

Pâmâl-ı qadd-ı yâram u cân-süz-ı maşşerem
Şahn-ı fezâ-yı sîne Faşîhâ haşşirgehüm

22 [N. yk. 184b]

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün
Gelür mi naqş-ı vişālũñ dil-i hayālimüze
Felek müsā' ade eyler mi ihtimālimüze

Fem ü miyānuñ için çok hayāl baḥş itdũñ
Cevāba çāre mi imkān mı var su'ālimüze

Esir-i derd-i muḥabbet zebūn-ı aşk olduk
Melāmet eylemeñüz ḥüzn ile melālimüze

Şebāt olur mı sitem didegān-ı aşkuñda
Bağılmaz iki gözüm vaz' -ı bī-melālimüze

Faşıḥ görmeye bār eyleyeyin bir ümmid
Nigāh-ı çeşm-i niyāzı o nev-nihālimüze²⁹

23 [N. yk. 185a]

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün
Ne dem ki katlle 'uşşāka mihribān bulunur
Ḥadeng-i ḡamzesine mihr ü meh nişān bulunur

O genc-i ḥüsne berāy-ı nişār-ı şevk-i kudüm
Gelürse ḥāne-i vīrāna kimde cān bulunur

Hevā-yı aşkda murğ-ı bülend-pervāza
Ne cāygāh-ı tenezzül ne āşyān bulunur

O māha olmadı itmek nigāh-ı bī-pervā
Ne demde baḡsam adūlar nigāh-bān bulunur

Faşıḥ naqd-ı sirişkümler ider beni tefrīḥ
Yanumda her ne zamān istesem revān bulunur³⁰

29- 184b: Gazel Sabir Parsā'nın aynı redif ve vezinli gazeliyle birlikte. Bkz. Sabir parsā, Divan, s. 174, Kazım Yoldaş

30- 185a: Gazel Sabir'in gazeline naziredir. Fakat metinde Sâbir'in mahlası yoktur. Ayrıca bu şiir Sabir Parsa divanında da görülmemektedir.

24 [Ö. yk. 27b]

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün
Muhabbet zârın âşık sîne-i bî-kînen söyler
O tûî sanmañuz muhtâcdur âyînen söyler

Halel virmez nizâm-ı hüsn-i ta' birât-ı eş' âra
Gerek merd-i hüner atlas gerek peşmînen söyler

Nigâh-ı hasret-âlûdımdan³¹
Zebândur her müjen râz-ı derûn-ı sînen söyler

Baňa güş eyle diyer leb kelâm-ı vaşl tûî-veş
Lebinden sînen vir sükker ü âyînen söyler

Dil-i dîvâneme her lafzı bir seng-i melâmetdür
Faşîh erbâb-ı devlet her ne dem gencînen söyler

31- Metinde yazı eksiktir.

Sonuç

Fasîh-i Mevlevî olarak da anılan Fasîh Ahmed Dede, Sebk-i Hindî akımının önemli bir temsilcisi olarak manzum ve mensur olmak üzere değerli eserler yazmıştır. Bu eserlerin büyük bir çoğunluğu akademisyenlerce incelenmiştir.

Fasîh; İran coğrafyası şairlerinden Sâib, Türk şairlerden ise özellikle Nedim-i Kâdîm, Neşâtî ve Nâilî başta olmak üzere Sebk-i Hindî akımının önde gelen şahsiyetleri ile, kendi döneminde ve öncesinde yaşamış bir çok şairin izinde yürümüştür. Bunların şiirlerine mecmualarında önemli bir yer vermiştir. Hatta bunların birçoğuna nazireler yazmıştır.

İyi bir hattat olan şairin kendi eliyle yazdığı en az üç adet mecmuası ile yine kendi hattıyla yazdığı manzum ve mensur eserleri söz konusudur. Divanını defalarca yeniden yazan şairin varlığı bilinen kendisinin eliyle yazılan son divan nüshası H. 1091/M. 1680 yılına aittir.

Fasîh'in kendisinin tertip ettiği bu divanlarda bulunmayıp, kaleme aldığı şiirleri söz konusudur. Bunların büyük çoğunluğunu onun mecmularında görmekteyiz. Bu mecmulardan olan Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Nafiz Paşa 1514 numaralı yazma, Fasîh'e ait Farsça Divanın yanısıra onun Türkçe şiirleri açısından da önemlidir.

Bu mecmuada geçen şairlerinden bir kısmından “merhûm” olarak bahsedilmiş olması, bu kişilerin ölümünden sonra söz konusu şiirlerin mecmuaya alındığının en önemli işaretidir. Bu durumda Fasîh'in söz konusu kişilere yazdığı nazireler de düşünüldüğünde, onun divanını tertip ettikten sonra, (en erken H. 1091'den sonra) söz konusu şiirleri yazdığı kanısına varılır.

Fasîh'in bu mecmuasında bulunup tertip ettiği divanda geçen bir kısım gazeller de bulunmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu da nazirelerdir. Bu durumda, bu mecmuada geçen bir bölüm, aslında Fasîh'in kendisinin başkalarının gazellerine yazdığı “nazire mecmuası” olarak da değerlendirilebilir.

Ahmed Fasîh Dedenin yayımlanmış divanında olmayıp tespit edilen Türkçe gazellerin sayısı 24 (yirmidört)tür. Tespit edilen ve okunan gazeller Fasîh'in yayınlanmamış tüm gazelleri olmayabilir. Bu çalışmadan sonra da birçok gazel tespit edilip okunabilir.

Bu gazellerden 23'ü Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Nafiz Paşa 1514 numaralı yazmada bulunur. Bunlardan 9 (dokuz) tanesi naziredir. Gazellerine nazire yazılan şairler şunlardır: Nâbî, Fehîm, Sâbir, Mantıkî, Rüşdî, İzzetî ve Nazrî. Diğerleri de onun farklı zamanlarda yazıp mecmuasında yeniden tertip ettiği gazelleridir. Bir gazel de Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma Eser Kütüphanesi Agâh Sırrı Levend Yazmaları 555'e kayıtlı mecmuada geçmektedir.

Kaynakça

Aydemir Yaşar; “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler” Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/3 Summer 2007, s. 123-137

Bilkan Ali Fuat, *Nâbi Divanı* (C. 1-2), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.2, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333

Çıpan Mustafa, *Fasîh Ahmed Dede Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya 1991.

Çıpan Mustafa, *Fasîh Divanı, İnceleme-Tenkidli Metin*, MEB. Yay., İstanbul 2003.

Devellioğlu Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, 26. Baskı Aydın Kitapevi, Ankara 2010.

Dilçin Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1983.

Ekici Hatice, *Sahhaf Rüşdi ve Divanının Tenkitli Metni*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2006

Fasîh, *Mecmua*, Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma Eser Kütüphanesi ASL 555 (Ö Nüshası)

----, *Mecmua*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nafiz Paşa 1514 (N Nüshası)

İçli Ahmet, *Fasîh-i Mevlevî Gül ü Mül*, Karadeniz Dergi Yayınları, Ankara 2014.

İzzetî, (Vişne-zâde Mehmed Efendî İstanbulî), *Divan*, 06 Mil Yz A 4168/1, yk. 1b-23a

Kanar, Mehmet *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yay., İstanbul 2010.

Levend Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1998

- Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Lugâti, (Ed. İlhan Ayverdi), 4. Baskı, İstanbul 2011
- Muallim Naci, *Lugat-ı Naci*, (Haz. Ahmet Kartal,) TDK Yay., Ankara 2009.
- Müstakimzâde Süleyman Sâdettin, *Tuhfe-i Hattâtîn* (Nşr.: İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1928.
- Mütercim Asım Efendi, *Burhan-ı Katı* (Haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs,) TDK Yay., İstanbul 2009
- Parlatır İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 4. Baskı, Yargı Yay., Ankara 2011.
- Redhouse,, Sir James W, *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yay., İstanbul 2006.
- Sâlim Efendi, *Tezkiretü’ş-Şuara*, (Haz.: Adnan İnce), AKMB Yay., Ankara 2005.
- Sevindik Hakan, *Fasîh Ahmed Dede’nin Behîşt-Âbâd Adlı Mesnevisi, (İnceleme-Metin-Dizin)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2011
- Sırrı Abdalbaki Dede, *Manzume-i Mirac*, (Nşr. Tahirü’l-Mevlevî), İstanbul 1317.
- Steingass, Francis Joseph, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. Çağrı Yay., İstanbul 2005.
- Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Çağrı Yay.İstanbul 1996.
- Tulum, Mertol, *Osmanlı Türkçesi Büyük El Sözlüğü*, 1.Baskı, Kapı Yay., İstanbul 2013.
- Tunadurur Melike, Edirneli Ahmed Rüşdî Divanı, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2012, s. 115. Bu bilgiler ışığında
- Üzgör Tahir, *Fehim-i Kadim, Hayatı, Sanatı, Divanı ve Metninin Bugünkü Türkçesi*, , AKMB Yay., Ankara 1991
- Yoldaş Kazım, Sâbir Parsâ Divanı, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005

